ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 8 (2018)

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

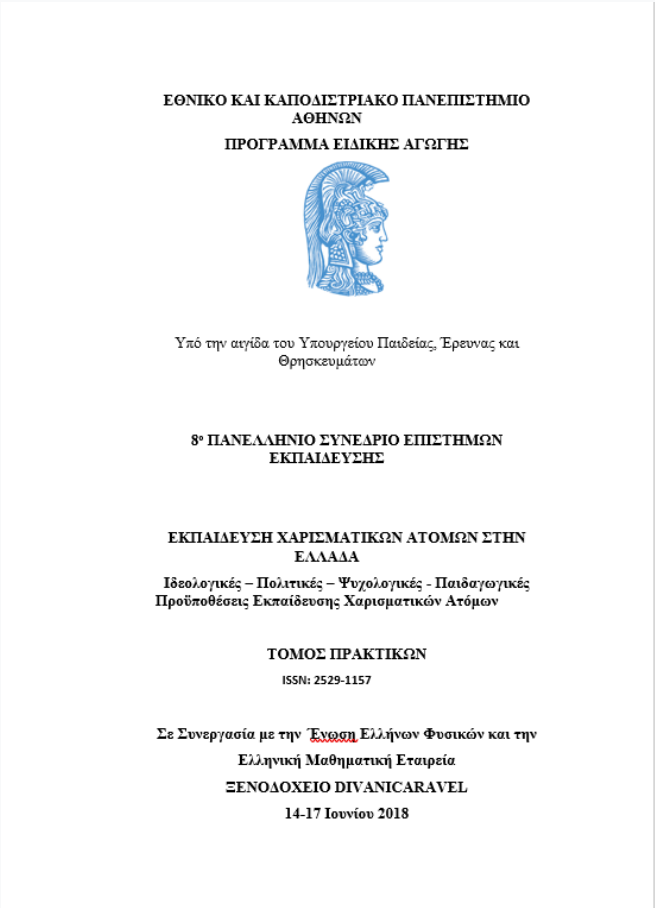

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ιδεολογικές – Πολιτικές – Ψυχολογικές - Παιδαγωγικές Προϋποθέσεις Εκπαίδευσης Χαρισματικών Ατόμων

ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

ISSN: 2529-1157

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL

14-17 Ιουνίου 2018

Το οργανωτικό-διοικητικό πλαίσιο ως παράγοντας στρες των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Ευαγγελία Καραγιάννη

doi: 10.12681/edusc.3097

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραγιάννη Ε. (2020). Το οργανωτικό-διοικητικό πλαίσιο ως παράγοντας στρες των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, *8*, 385–396. https://doi.org/10.12681/edusc.3097

Το οργανωτικό-διοικητικό πλαίσιο ως παράγοντας στρες των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Καραγιάννη Ευαγγελία
Διευθύντρια Δημοτικού Σχολείου
Μ.Α. στη Διοίκηση και Διαχείριση Εκπ/κών Μονάδων
Μ.Α. στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση
Διδάκτωρ Ε.Κ.Π.Α.
evaggeliakaragianni@gmail.com

Περίληψη

Ο ανθρώπινος παράγοντας μέσα στη σχολική μονάδα αποτελεί επικερδή επένδυση, η οποία μακροχρόνια αποδίδει στη σχολική μονάδα ή στην ολότητα του εκπαιδευτικού συστήματος. Βέβαια, στη χώρα μας η εκπαιδευτική μονάδα είναι ο τελικός αποδέκτης των αποφάσεων της εκπαιδευτικής πολιτικής, καθώς το εκπαιδευτικό μας σύστημα είναι συγκεντρωτικό. Τα διοικητικά στελέχη και οι εκπαιδευτικοί είναι οι εφαρμοστές των αποφάσεων του ΥΠ.Π.Ε.Θ.. Γεγονός που οδηγεί συχνά τους εκπαιδευτικούς να νιώθουν εργασιακό στρες σύμφωνα με διεθνείς και ελληνικές έρευνες. Η παρούσα εργασία σκοπεύει να διερευνήσει το οργανωτικό-διοικητικό πλαίσιο του εκπαιδευτικού μας συστήματος, ως παράγοντα στρες. Για αυτό τον λόγο πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα (με ερωτηματολόγιο σε 1.988 εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης) κατά το χρονικό διάστημα Νοεμβρίου 2015-Ιανουαρίου 2016. Διανεμήθηκε το ερωτηματολόγιο Πηγών Συναισθηματικής Έντασης, που πρωτοχρησιμοποιήθηκε στη χώρα μας από τη Μούζουρα το 2005.Τα ευρήματα φανερώνουν την ύπαρξη στρες, αναφορικά με το οργανωτικό-διοικητικό πλαίσιο του εκπαιδευτικού μας συστήματος, ως παράγοντα στρες.

Λέξεις- Κλειδιά: στρες; στρες εκπαιδευτικών; πηγές στρες

Abstract

The human factor within the school unit is a lucrative investment, which it yields for a long time to the school unit or to the totality of the education system. Of course, in our country, the educational unit is the ultimate recipient of educational policy decisions, as our education system is centralized. Executives and teachers are the implementers of the decisions of the Ministry of the Interior. A fact that often leads educators to feel work stress in international and Greek surveys. The present study aims to explore the organizational-administrative framework of our education system as a stress factor. For this reason, a quantitative survey (with a questionnaire of 1.988 primary school teachers) was carried out between November 2015 and January 2016. The Emotional Power Sources Questionnaire, which was first used in our country by Mouzura in 2005, was distributed. Findings reveal stress, in terms of the organizational-administrative framework of our education system as a stress factor.

Keywords: stress; stress teachers; stress sources

Εισαγωγή

Στη διεθνή βιβλιογραφία το επάγγελμα του εκπαιδευτικού χαρακτηρίζεται ως ένα από τα πιο στρεσογόνα και απαιτητικά επαγγέλματα της σύγχρονης κοινωνίας (Παππά, 2006).

Ο εργασιακός φόρτος, σύμφωνα με έρευνες, μπορεί να προκαλέσει από τη μία πλευρά μείωση της ικανότητας συγκέντρωσης, της μνημονικής λειτουργίας, της ταχύτητας αντίδρασης, αλλά και από την άλλη αύξηση των σφαλμάτων και των ατυχημάτων (Reason et al., 1998). Ειδικότερα, οι μακροχρόνιες συνέπειες του επαγγελματικού άγχους των εκπαιδευτικών μπορεί να έχουν είτε τη μορφή συναισθηματικών εκδηλώσεων (απογοήτευση, κατάθλιψη, μειωμένο αυτοσυναίσθημα), είτε τη μορφή συμπεριφορικών εκδηλώσεων (διαταραχές του ύπνου, διατροφικές διαταραχές, αύξηση καπνίσματος, αλκοόλ, αύξηση απουσιών) και τέλος ψυχοσωματικών εκδηλώσεων και ασθενειών (Κάντας, 2001). Συνεπώς οι εκδηλώσεις του εργασιακού στρες των εκπαιδευτικών μπορεί να συνίστανται «*σε σύγχυση, επιθετικότητα, αποφευκτική συμπεριφορά, αυξημένη τάση για απουσίες, μείωση στην απόδοση τόσο των ίδιων όσο και των μαθητών*» (Παππά, 2006:136). Οι εκπαιδευτικοί που εμφανίζουν υψηλά επίπεδα στρες βιώνουν έλλειψη δημιουργικότητας, αδυνατούν να διαχειριστούν την τάξη και είναι ανεπιτυχείς στην εκτέλεση των εκπαιδευτικών καθηκόντων τους. Το στρες επιπροσθέτως επηρεάζει την ποιότητα της διδασκαλίας, αλλά και τη σχέση που οι εκπαιδευτικοί έχουν με τους μαθητές τους και γενικότερα τη δέσμευση με το επάγγελμά τους (Kyriacou, 1987).

Στρες Εκπαιδευτικών

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως πριν το 1972 δε γινόταν αναφορά στο στρες των εκπαιδευτικών. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 ο αριθμός των μελετών που αναφέρονται στο στρες των εκπαιδευτικών αυξήθηκε ραγδαία (Kyriacou, 1987) και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1990 η ερευνητική βιβλιογραφία σχετικά με το στρες των εκπαιδευτικών έγινε ογκώδης (Travers & Cooper, 1996).

Στις μέρες μας, το στρες έγινε σημαντικό θέμα της έρευνας παγκοσμίως και ο επικρατέστερος ορισμός του στρες είναι αυτός των Kyriacou & Sutcliffe,1977. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, το στρες των εκπαιδευτικών είναι η εμπειρία δυσάρεστων και αρνητικών συναισθημάτων (π.χ. ο θυμός, η αγωνία, η ένταση, η απογοήτευση, η κατάθλιψη που προκύπτουν από τις απαιτήσεις που εγείρει ο ρόλος τους ως δασκάλων). Ο ορισμός συνδέθηκε με το μοντέλο του στρες των εκπαιδευτικών που ανέπτυξαν αργότερα οι Kyriacou & Sutcliffe,1979a, στο οποίο το άγχος προσεγγίζεται από την οπτική μιας αρνητικής συναισθηματικής εμπειρίας, η οποία προκαλείται από την αντίληψη των εκπαιδευτικών, ότι η επαγγελματική τους κατάσταση αποτελεί απειλή για την αυτοεκτίμησή τους ή την ευεξία τους (Kyriacou, 2001).

Οι πηγές του εργασιακού άγχους των εκπαιδευτικών

Τη συστηματοποίηση των κυριότερων πηγών στρες επιχείρησαν οι Kyriacou & Sutclife, το 1977 συγκεντρώνοντας τα ευρήματα ερευνών, που πραγματοποιήθηκαν από το 1960 έως το 1976 και αναφέρονταν στις πηγές δυσαρέσκειας των εκπαιδευτικών. Οι πηγές δυσαρέσκειας των εκπαιδευτικών οι οποίες θεωρήθηκαν εννοιολογικά ταυτόσημες με τις επαγγελματικές πηγές στρες καταγράφηκαν στην πρώτη έρευνα των Kyriacou & Sutclife, 1977, και αναφέρονταν στην υπερβολική γραφική εργασία, στα καθήκοντα εποπτείας των μαθητών στο σχολείο, στον ανεπαρκή μισθό, στα μειωμένα κίνητρα για μάθηση από μέρους των μαθητών, στις φτωχές σχέσεις μεταξύ του προσωπικού, στις ελλείψεις στα κτίρια και στην υλικοτεχνική υποδομή, στον εργασιακό φόρτο, στη βασική εκπαίδευση των

δασκάλων, στο μεγάλο μέγεθος των τάξεων, στα αισθήματα ανεπάρκειας ως δασκάλων, στη χαμηλή κοινωνική αναγνώριση του επαγγέλματος, στις πιέσεις του χρόνου, στους δύσκολους μαθητές, στην απειθαρχία των μαθητών, στη διαχείριση της τάξης και στη σύγκρουση των ρόλων.

Οι συνέπειες του εργασιακού άγχους

Σε αρκετές χώρες του κόσμου διαπιστώνονται ανησυχητικά επίπεδα στις απουσίες των εκπαιδευτικών από την εργασία τους, τον ταχύ ρυθμό εγκατάλειψης του επαγγέλματος από τους νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς, την πρόωρη συνταξιοδότηση και εγκατάλειψη του επαγγέλματος από έμπειρους εκπαιδευτικούς καθώς και χαμηλό ενδιαφέρον για την είσοδο νέων εκπαιδευτικών στην εκπαίδευση. Το φαινόμενο της ολοκληρωτικής εγκατάλειψης του επαγγέλματος ή της αλλαγής της σχολικής μονάδας, στη διεθνή βιβλιογραφία ορίζεται ως κύκλος εργασιών (Boe,et al., 2008) που στο επάγγελμα των εκπαιδευτικών έχει λάβει επιδημικές διαστάσεις, ιδιαίτερα, σε χώρες όπως οι ΗΠΑ. Συγχρόνως η έρευνα έδειξε, ότι η χρήση αναρρωτικών αδειών λόγω ιογενών λοιμώξεων εκ μέρους των εκπαιδευτικών, η δυσφορία, η κατάθλιψη, οι διαταραχές του πεπτικού συστήματος σχετίζονται κυρίως με το εργασιακό στρες (Montgomery et al., 2006).

Εκτός από τις επιπτώσεις στη σωματική και ψυχική υγεία, φαίνεται, ότι και η απόδοση των εκπαιδευτικών επηρεάζεται εξαιτίας του στρες. Οι εκπαιδευτικοί που εμφανίζουν υψηλά επίπεδα στρες βιώνουν έλλειψη δημιουργικότητας, αδυνατούν να διαχειριστούν την τάξη και είναι ανεπιτυχείς στην εκτέλεση των εκπαιδευτικών καθηκόντων τους. Το στρες ακόμη επηρεάζει την ποιότητα της διδασκαλίας αλλά και τη σχέση που οι εκπαιδευτικοί έχουν με τους μαθητές τους καθώς και τη δέσμευση με το επάγγελμά τους (Kyriacou, 1987).

Πηγές επαγγελματικού άγχους των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα

Οι πηγές στρες στο επάγγελμα των εκπαιδευτικών είναι πιθανόν να διαφέρουν μεταξύ των χωρών, επειδή επηρεάζονται από τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών συστημάτων της κάθε χώρας αλλά και των συνθηκών που επικρατούν στις σχολικές μονάδες (Kyriacou, 2001).

Στη χώρα μας επιπροσθέτως πηγές που προκαλούν ένταση στους εκπαιδευτικούς και επιβεβαιώθηκαν ερευνητικά είναι οι καθυστερήσεις αποστολής βιβλίων, η μη έγκαιρη τοποθέτηση αποσπασμένων, αναπληρωτών, ωρομισθίων, η έλλειψη γνώσεων για χειρισμό προβλημάτων μάθησης ή συμπεριφοράς (Μούζουρα, 2005).

Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα των Antoniou et al., 2006 οι συχνότερα αναφερόμενοι στρεσογόνοι παράγοντες από τους Έλληνες εκπαιδευτικούς αναφέρονται σε προβλήματα που δημιουργούνται στη σχολική αίθουσα. Τα προβλήματα αυτά είναι δύσκολο να αντιμετωπιστούν και ιδιαίτερα οι τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών,η έλλειψη κινήτρων,η χαμηλή επίδοση και τα πειθαρχικά προβλήματα των μαθητών.

Μέτρηση του εργασιακού άγχους

Τα ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς είναι η συνήθης μέθοδος υπολογισμού του στρες των εκπαιδευτικών και μπορεί να γίνει με δυο τρόπους. Αρχικά και μέσα από ένα μονοδιάστατο μοντέλο υπολογισμού ερωτώνται οι εκπαιδευτικοί να βαθμολογήσουν το συνολικό τους στρες (σε μια πενταβάθμια κλίμακα από το μηδενικά στρεσογόνο μέχρι το υπερβολικά στρεσογόνο).

Σκοπός της έρευνας

Η έρευνα έχει σκοπό να διερευνήσει το στρες των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέσα από το οργανωτικό και διοικητικό πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος και από τη φύση του ίδιου του επαγγέλματος.

Μεθοδολογία της έρευνας

Στην έρευνα ο ευρύτερος πληθυσμός (ομάδα ατόμων με τα ίδια χαρακτηριστικά) νοείται το σύνολο των εκπαιδευτικών της δημόσιας εκπαίδευσης στη χώρα μας. Ως πληθυσμός στόχος (ομάδα ατόμων με συγκεκριμένα κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τα οποία θα μελετήσει ο ερευνητής) νοούνται όλοι οι εκπαιδευτικοί της δημόσιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας. Ως δείγμα (υποομάδα του πληθυσμού στόχου την οποία η ερευνήτρια θα μελετήσει για να οδηγηθεί σε γενικεύσεις) αποτελούν οι 1.989 εκπαιδευτικοί των νομών: Αττικής, Αιτωλοακαρνανίας, Φθιώτιδας, Καρδίτσας, Λάρισας, Τρικάλων, Δωδεκανήσου και Ηρακλείου Κρήτης.

Στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η συστηματική δειγματοληψία (systematic sampling) που αποτελεί μια ικανοποιητική προσέγγιση της απλής τυχαίας δειγματοληψίας, εφόσον υπήρχε διαθέσιμος ο πλήρης κατάλογος των μελών του πληθυσμού.

Για τη διερεύνηση του στρες των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ως δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 1.989 συνολικά εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από τους νομούς Αττικής, Αιτωλοακαρνανίας, Φθιώτιδας, Καρδίτσας, Λάρισας, Τρικάλων, Δωδεκανήσου και Ηρακλείου Κρήτης.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων ο αριθμός των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που υπηρετούσαν μέχρι 31-12-2015, στις περιοχές – νομούς όπου διενεργήθηκε η έρευνα ήταν συνολικά 16.920. Από αυτούς τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια για την έρευνα αντιστοίχως ανήλθαν στα 1.988 σε ποσοστό 11,8% του συνόλου των εν ενεργεία εκπαιδευτικών των ανωτέρω περιοχών.

Για την ανάλυση των δεδομένων που αποκτήθηκαν μέσω του ερωτηματολογίου χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS έκδοση 21. Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων κινήθηκε σε δύο άξονες: Περιγραφική και Επαγωγική Στατιστική.

Ερωτηματολόγιο

Για τη μέτρηση των πηγών συναισθηματικής έντασης των εκπαιδευτικών χρησιμοποιήθηκε το αντίστοιχο συνώνυμο ερωτηματολόγιο. Για να εντοπιστούν οι παράγοντες που προκαλούν στρες, όπως τους αντιλαμβάνονται οι Έλληνες εκπαιδευτικοί, χρησιμοποιήθηκε σαν βάση, το Ερωτηματολόγιο Πηγών Επαγγελματικής Έντασης των Εκπαιδευτικών, το οποίο κατασκεύασε η Μούζουρα το 2005. Η κατασκευή του ερωτηματολογίου αναφέρει η Μούζουρα, είναι βασισμένο στη διεθνή βιβλιογραφία (Kyriacou & Satcliffe, 1978).

Εννέα δηλώσεις

Ο παράγοντας στρες: οργανωτικό-διοικητικό πλαίσιο αποτελείται από εννέα δηλώσεις: Τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών, Έλλειψη αυτονομίας δασκάλων, Μη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων για θέματα που σας αφορούν, Μειωμένες ευκαιρίες επιμόρφωσης, Μη υποστήριξη από ειδικούς (π.χ. Σχολικού ψυχολόγου κ.ά.), Αλλαγές εκπαιδευτικής πολιτικής, Η εποπτεία των μαθητών στα διαλείμματα (εφημερίες), Μη διδακτική εργασία (διοικητικό έργο), Η συχνότητα αλλαγής του θεσμικού εκπαιδευτικού πλαισίου.

Γενικά περιγραφικά στοιχεία του δείγματος

Διάγραμμα:1

Στο παραπάνω διάγραμμα φαίνεται, ότι το 52,36% των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών προέρχεται από το νομό Αττικής, 7,90% από το νομό Ηρακλείου Κρήτης, 7,85% από το νομό Λάρισας, 7,44% από το νομό Δωδεκανήσου, 7,24% από το νομό Τρικάλων, 6,39% από το νομό Αιτωλοακαρνανίας, 5,63% από το νομό Φθιώτιδας και 5,18% από το νομό Καρδίτσας.

Διάγραμμα:2

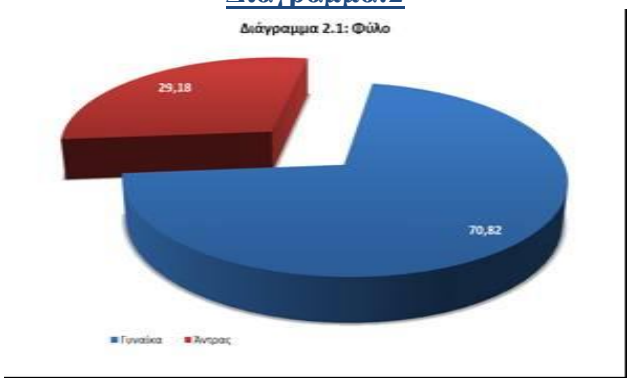

Στο παραπάνω διάγραμμα φαίνεται, ότι το 70,82% των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών του δείγματός μας είναι γυναίκες, ενώ το 29,18% είναι άνδρες ποσοστά αντιπροσωπευτικά αναφορικά με το φύλο των υπηρετούντων εκπαιδευτικών στη χώρα μας.

Διάγραμμα:3

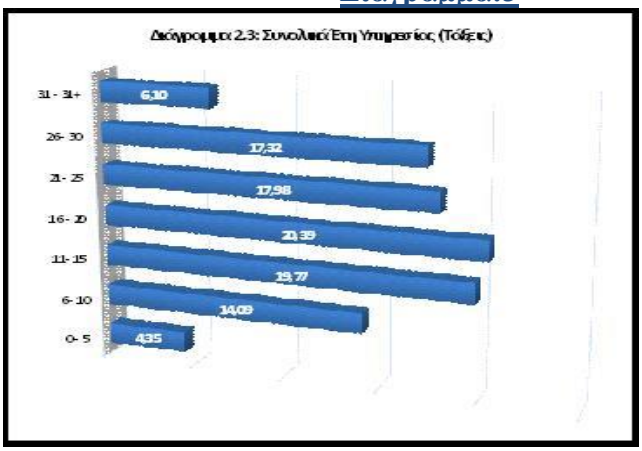

Φαίνεται, ότι ποσοστό της τάξης του 4,35% των ερωτηθέντων έχει προϋπηρεσία από 0 έως 5 έτη, ποσοστό 14,09%, έχει προϋπηρεσία 6 έως 10 έτη, μεγάλο ποσοστό της τάξης του 19,77% εμφανίζει προϋπηρεσία 11- 15 έτη και ποσοστό 20,39% όπου και η πλειοψηφία του δείγματος δήλωσε προϋπηρεσία από 16 έως 20 έτη. Επίσης έχει προϋπηρεσία 26 έως 30 έτη, μεγάλο ποσοστό της τάξης του 17,32% και μόλις το 6,10% εμφανίζει προϋπηρεσία 31 έτη και άνω.

Διάγραμμα:4

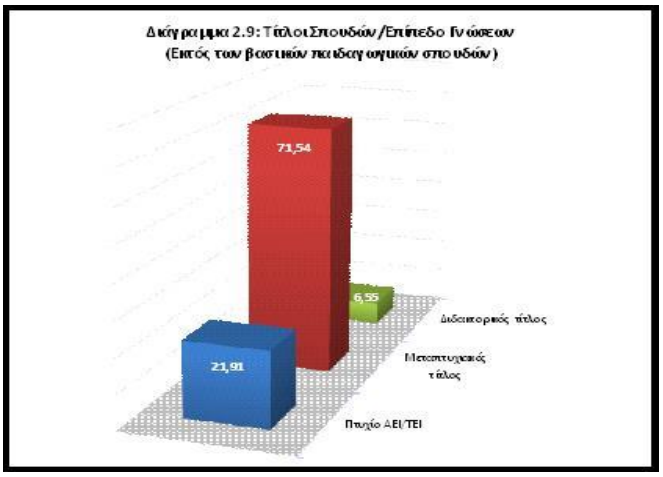

Σύμφωνα με τα δεδομένα του παραπάνω διαγράμματος παρατηρείται, ότι ποσοστό της τάξης του 71,54% αυτών που απάντησαν δήλωσαν ότι κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών, ενώ σε μικρότερα ποσοστά της τάξης του 21,91% εμφανίζονται οι πτυχιούχοι ΑΕΙ/ΤΕΙ και σε ποσοστό 6,55% διδακτορικό τίτλο σπουδών.

Συμπεράσματα

Θέματα σχετικά με το οργανωτικό-διοικητικό πλαίσιο

Οι εκπαιδευτικοί του δείγματός μας βιώνουν στρες, το οποίο κυμαίνεται σε μέτρια επίπεδα, προερχόμενο από τις συνθήκες εργασίας του επαγγέλματός τους και από το οργανωτικό-διοικητικό πλαίσιο, γεγονός που απαντάται και σε άλλες έρευνες(Roxas, 2009; Λεονταρή και συν., 2002; Antoniou et al., 2000). Ως βασικότερες πηγές στρες, που αφορούν θέματα σχετικά με το οργανωτικό - διοικητικό πλαίσιο είναι: η μη υποστήριξη από ειδικούς (π.χ. Σχολικού ψυχολόγου),οι τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών, η μη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, η εποπτεία των μαθητών στα διαλείμματα, που σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς του δείγματος αγχώνουν περισσότερους από τους μισούς και πλέον εκπαιδευτικούς.

Φύλο

Τα αποτελέσματα της έρευνας ως προς το φύλο των εκπαιδευτικών (έλεγχος ANOVA) δείχνουν, ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί επηρεάζονται περισσότερο όταν διδάσκουν σε τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών, στη μη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, στις μειωμένες ευκαιρίες επιμόρφωσης, στη μη υποστήριξη από ειδικούς, στην εποπτεία των μαθητών στα διαλείμματα και στη μη διδακτική εργασία. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας υπάρχει μεν επίδραση του φύλου στην εμφάνιση του στρες των εκπαιδευτικών αλλά δεν εμφανίζεται ιδιαίτερα

μεγάλη/ουσιαστική η διαφορά μεταξύ γυναικών και ανδρών, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τα ευρήματα και άλλων μελετών όπως των (Lemkau, 1987; Μούζουρα, 2005).

Αναφορικά με τις τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών, σε πλήθος ερευνών (Μούζουρα, 2005; Roxas, 2009) σχετικά με την επαγγελματική επιβάρυνση των εκπαιδευτικών επισημαίνεται ως ιδιαίτερα ¨πιεστική¨ συνθήκη εργασίας. Ο αριθμός των μαθητών στις σχολικές τάξεις είναι ένας από τους βασικότερους παράγοντες στρες για άνδρες και γυναίκες. Οι πολυπληθείς τάξεις συνδυάζονται κυρίως με αυξημένες προβληματικές καταστάσεις (μαθησιακά προβλήματα, συμπεριφοράς κ.ά) και επιβαρύνουν ως προς το επαγγελματικό άγχος τους εκπαιδευτικούς (Λεονταρή κ. ά., 2000) δημιουργώντας ένα πιεστικό διδακτικό περιβάλλον.

Ηλικία

Τα αποτελέσματα της έρευνας ως προς την ηλικία των εκπαιδευτικών (έλεγχος Chi-Square) δείχνουν, ότι οι εκπαιδευτικοί επηρεάζονται ανάλογα με την ηλικία τους στην εποπτεία των μαθητών στα διαλείμματα (εφημερίες) και στη διδακτική εργασία. Επίσης από τον έλεγχο ANOVA προκύπτει, ότι οι εκπαιδευτικοί ανάλογα με την ηλικία τους επηρεάζονται όταν διδάσκουν στις τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών, στις μειωμένες ευκαιρίες επιμόρφωσης, στη μη υποστήριξη από ειδικούς και στην εποπτεία των μαθητών στα διαλείμματα. Οι εκπαιδευτικοί μέχρι 30 ετών, σύμφωνα με την έρευνά μας βιώνουν περισσότερο στρες λόγω της διδασκαλίας τους σε υπερπληθείς τάξεις και λόγω της μη διδακτικής εργασίας. Σε αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Χονγκ Κογκ (Jιn et. al., 2008) διαπιστώθηκε, ότι η υπερφόρτωση της εργασίας των εκπαιδευτικών μέσα στην τάξη αλλά και γενικότερα με τα μη διδακτικά καθήκοντα είχε την υψηλότερη συσχέτιση με την υγεία τους. Έτσι πρότειναν ως μέτρα αντιμετώπισης τη μείωση του αριθμού των μαθητών στις τάξεις ή την αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών. Αναφορικά με την εποπτεία των μαθητών στα διαλείμματα, οι εκπαιδευτικοί μέχρι 30 ετών αγχώνονται περισσότερο από τους μεγαλύτερους ηλικιακά συναδέλφους τους, από αυτόν τον παράγοντα στρες καθώς η εφημερία αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη στοιχεία διατήρησης της ασφάλειας των μαθητών στους σχολικούς χώρους. Οι εκπαιδευτικοί ακολουθούν το πρόγραμμα των εφημεριών που βασίζονται στο νομικό πλαίσιο αλλά και στις ιδιαίτερες συνθήκες του σχολείου. Επομένως εμπλέκονται άμεσα, υπεύθυνα ως προς την ασφάλεια των μαθητών τους και σε συνεργασία με τον διευθυντή και με τους υπόλοιπους συναδέλφους, ώστε να εφαρμόσουν στην πράξη τις εφημερίες. Η άμεση προτεραιότητα των εφημερευόντων είναι η αποφυγή των συγκρούσεων μεταξύ των μαθητών αλλά και η πρόληψη των ατυχημάτων που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλεια και τη ζωή των μαθητών. Φυσικό επόμενο είναι αυτός ο παράγοντας στρες να επηρεάζει τους εκπαιδευτικούς αφού συχνά ελοχεύει ο κίνδυνος των συγκρούσεων και του ατυχήματος με απρόβλεπτες συνέπειες για τον εκπαιδευτικό.

Χρόνια υπηρεσίας

Τα αποτελέσματα της έρευνας ως προς τα χρόνια υπηρεσίας των εκπαιδευτικών (έλεγχος Chi-Square) δείχνουν, ότι οι εκπαιδευτικοί επηρεάζονται περισσότερο όταν διδάσκουν σε τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών, στην έλλειψη αυτονομίας των δασκάλων, στις αλλαγές εκπαιδευτικής πολιτικής και στη συχνότητα αλλαγής θεσμικού εκπαιδευτικού πλαισίου. Επίσης τα αποτελέσματα της έρευνας ως προς τα χρόνια υπηρεσίας των εκπαιδευτικών (έλεγχος ANOVA) δείχνουν, ότι οι εκπαιδευτικοί που υπηρετούν μέχρι 10 χρόνια επηρεάζονται και βιώνουν περισσότερο στρες από τους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν 30 χρόνια και πλέον, όταν διδάσκουν σε τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών και στη μη υποστήριξη από ειδικούς (πχ. Σχολικού ψυχολόγου κ.α.). Αναφορικά με την υποστήριξη από ειδικούς

παρατηρείται, ότι οι εκπαιδευτικοί θα προτιμούσαν να έχουν αρωγούς τους π.χ. τους Σχολικούς ψυχολόγους καθώς θεωρούν, ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν απαιτούν τη συνδρομή και άλλων φορέων. Οι εκπαιδευτικοί δεν τυγχάνουν βοήθειας από τους Σχολικούς ψυχολόγους που θα μπορούσαν να δράσουν υποστηρικτικά, συναισθηματικά κ.ά. (Παππά, 2006). Κυρίως οι Σχολικοί ψυχολόγοι τοποθετούνται σε σχολεία ειδικής αγωγής και όχι γενικής, γεγονός που θα βοηθούσε ιδιαίτερα και σε αυτόν τον τύπο σχολείων. Επίσης μέσα στο οργανωτικό διοικητικό πλαίσιο του εκπαιδευτικού μας συστήματος ο παράγοντας στρες, εποπτεία των μαθητών στα διαλείμματα αγχώνει ιδιαίτερα τους εκπαιδευτικούς αφού στα διαλείμματα δημιουργούνται συγκρούσεις μεταξύ των μαθητών αλλά και ατυχήματα.

Παρατηρείται, ότι οι εκπαιδευτικοί μέχρι 10 χρόνια υπηρεσίας βιώνουν περισσότερο στρες από τους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν 30 χρόνια και πλέον, λόγω των αλλαγών της εκπαιδευτικής πολιτικής, γεγονός που απαντάται και σε άλλες έρευνες (Travers & Cooper, 1996), καθώς οι αλλαγές αυτές έχουν αντίκτυπο στη βίωση του στρες από τους εκπαιδευτικούς. Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις υλοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς, αλλά προγραμματίζονται από την κορυφή της εκπαιδευτικής πυραμίδας και κάποιες φορές οι αλλαγές που φθάνουν στην εργασιακή καθημερινότητα των σχολείων είναι πολύπλοκες και ίσως αντικρουόμενες (Kyriakou, 2001).

Χρόνια υπηρεσίας - Διδακτικά έτη (τάξεις)

Τα αποτελέσματα της έρευνας ως προς τα διδακτικά έτη των εκπαιδευτικών (έλεγχος Chi-Square) δείχνουν, ότι οι εκπαιδευτικοί που υπηρετούν μέχρι 10 διδακτικά έτη αγχώνονται περισσότερο από τους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν 30 και πλέον διδακτικά έτη, όταν διδάσκουν σε τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών, στην έλλειψη αυτονομίας των δασκάλων, στις αλλαγές εκπαιδευτικής πολιτικής, στη μη διδακτική εργασία (διοικητικό έργο) και στη συχνότητα αλλαγής του θεσμικού εκπαιδευτικού πλαισίου. Όσο αφορά τη διδασκαλία σε τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών υπάρχουν αντίστοιχα ερευνητικά δεδομένα (Kyriacou & Sutclife, 1978) με τα δικά μας. Όταν οι τάξεις είναι πολυπληθείς τότε με μεγάλη πιθανότητα δημιουργούνται περισσότερα μαθησιακά προβλήματα ή και συμπεριφοράς, γεγονός που δημιουργεί στρες στους εκπαιδευτικούς με λίγα διδακτικά έτη. Το επαγγελματικό στρες στην περίπτωση αυτή συνδέεται με τις αυξημένες απαιτήσεις, τις οποίες δημιουργεί ο μεγάλος αριθμός των μαθητών στην τάξη είτε με τη μορφή φόρτου εργασίας, τη διόρθωση γραπτών και την ευθύνη γενικότερα από την επίδοση των μαθητών, είτε ως προς τον έλεγχο και τη διαχείριση της συμπεριφοράς είτε της μάθησης στην τάξη. Επιπροσθέτως ο παράγοντας στρες: αλλαγές της εκπαιδευτικής πολιτικής, βιώνεται εντονότερα από τους εκπαιδευτικούς με λιγότερα διδακτικά έτη, εξαιτίας της αβεβαιότητας και της ανασφάλειας που προκαλούνται από αυτές τις αλλαγές σε αυτή κυρίως την ομάδα των εκπαιδευτικών. Όταν συμβαίνουν οι εκπαιδευτικές αλλαγές, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να επαναπροσδιορίσουν τον εργασιακό τους ρόλο και τις καινούριες διδακτικές πρακτικές μέσα στο τοπίο που διαμορφώνουν οι αλλαγές της εκπαιδευτικής πολιτικής. Ανάλογα ερευνητικά δεδομένα έχουν βρεθεί (Chang, 2009). Ως προς τις μειωμένες ευκαιρίες επιμόρφωσης οι εκπαιδευτικοί με περισσότερα διδακτικά έτη βιώνουν περισσότερο στρες από τους εκπαιδευτικούς με 10 έτη διδακτικής υπηρεσίας, επειδή νιώθουν "ανεπάρκεια". Σε έρευνες (Antoniou et al., 2006) τονίζεται, ότι οι εκπαιδευτικοί βιώνουν "ανεπάρκεια". Προφανώς οι εκπαιδευτικοί νιώθουν, ότι εάν επιμορφωθούν θα έχουν τη δυνατότητα να καλύψουν τα κενά που δημιουργούνται από τα νέα δεδομένα π.χ. νέες τεχνολογίες, ή ζητήματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης κ.ά.. Η Μηλίγκου αναφέρει σχετικά ότι η επιμόρφωση καλείται να ανταποκριθεί στις ταχύτατα διαφοροποιούμενες ανάγκες της

επαγγελματικής ανάπτυξης και της επανεκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στους νέους τομείς π.χ. νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση ή ανάπτυξη της διαπολιτισμικής διάστασης (Μηλίγκου, 2013).

Θέση στο σχολείο

Τα αποτελέσματα της έρευνας ως προς τη θέση του εκπαιδευτικού (οργανική,απόσπαση,αναπληρωτής) στο σχολείο (έλεγχος ANOVA) δείχνουν, ότι οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί, βιώνουν περισσότερο στρες, όταν διδάσκουν σε τάξεις με μεγάλο αριθμό μαθητών, από τη μη υποστήριξη από ειδικούς (πχ. Σχολικού ψυχολόγου κ.α.), τη συχνότητα αλλαγής του θεσμικού εκπαιδευτικού πλαισίου. Αναφορικά με τη συχνότητα αλλαγής του θεσμικού εκπαιδευτικού πλαισίου παρατηρείται, ότι οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί είναι αυτοί που μετακινούνται κάθε χρόνο σε άλλη σχολική μονάδα ή ακόμη και στα μέσα της σχολικής χρονιάς και αγχώνονται περισσότερο από τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς. Σε αντίστοιχες έρευνες (Zurlo et al., 2007) παρατηρούνται αντίστοιχα δεδομένα, που τονίζουν, ότι οι συχνές αλλαγές του θεσμικού εκπαιδευτικού πλαισίου αποτελούν παράγοντα στρες των εκπαιδευτικών.

Τίτλοι σπουδών

Από τα αποτελέσματα της έρευνας ως προς τους τίτλους σπουδών που κατέχουν οι εκπαιδευτικοί (έλεγχος Chi-Square) δείχνουν ότι οι εκπαιδευτικοί ανάλογα με τους τίτλους σπουδών, επηρεάζονται στις αλλαγές της εκπαιδευτικής πολιτικής και στη μη διδακτική εργασία (διοικητικό έργο). Επίσης από τον έλεγχο ANOVA τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι εκπαιδευτικοί ανάλογα με τους τίτλους σπουδών, επηρεάζονται περισσότερο στη μη υποστήριξη από ειδικούς (πχ. Σχολικού ψυχολόγου κ.α.), στις αλλαγές εκπαιδευτικής πολιτικής, στη μη διδακτική εργασία (διοικητικό έργο) και στη συχνότητα αλλαγής του θεσμικού εκπαιδευτικού πλαισίου. Οι κάτοχοι διδακτορικών τίτλων βιώνουν λιγότερο στρες από τους εκπαιδευτικούς κατόχους μόνο των βασικών παιδαγωγικών γνώσεων. Πιθανή ερμηνεία θα μπορούσε να είναι η ευκολότερη επαγγελματική ανέλιξη των διδακτόρων ως στελέχη της εκπαίδευσης, αλλά συγχρόνως και η δυνατότητα ευκολότερης διαχείρισης των παιδαγωγικών-εκπαιδευτικών ζητημάτων. Οι περισσότεροι από τους κατόχους διδακτορικού διπλώματος είναι εξειδικευμένοι σε παιδαγωγικά-εκπαιδευτικά ζητήματα και διαθέτουν στρατηγικές επίλυσης των προβλημάτων. Ενώ αντίθετα οι κάτοχοι των βασικών παιδαγωγικών σπουδών με μειωμένες ευκαιρίες επιμόρφωσης δυσκολεύονται πολλές φορές σε διάφορα ζητήματα όπως π.χ. η έλλειψη κινήτρων από τους μαθητές και νιώθουν πιο συχνά στρες. Επίσης τα περισσότερα χρόνια εκπαίδευσης και συνεχούς κατάρτισης λειτουργούν προστατευτικά απέναντι στο στρες, γεγονός που ενδυναμώνει την αυτοεκτίμηση και το αίσθημα αυτάρκειας των "διδακτόρων" εκπαιδευτικών. Αντίστοιχα ερευνητικά αποτελέσματα έχουν βρεθεί και σε άλλες έρευνες (Παράσχου, 2012).

Προτάσεις

Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας προέκυψε, ότι οι εκπαιδευτικοί είναι μια επαγγελματική ομάδα που βρίσκεται αντιμέτωπη με το εργασιακό στρες και απαιτούνται παρεμβάσεις για την αντιμετώπισή του. Προτείνεται η υιοθέτηση συνδυασμού παρεμβάσεων πάνω στην οργάνωση της υπηρεσίας και του εργασιακού περιβάλλοντος, αλλά και ταυτόχρονα παρεμβάσεων πάνω στην προσωπική θεώρηση και στη στάση του ανθρώπου σε καθημερινές καταστάσεις. Η παρέμβαση προτείνεται να είναι πολυδιάστατη και πολυεπίπεδη.

Σε προσωπικό επίπεδο, οι νέοι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουν ρεαλιστικές προσδοκίες από τον φορέα που θα απασχοληθούν, ενώ οι παλαιότεροι θα μπορούν

να επαναπροσδιορίζουν τον ρόλο τους καθώς και τις απαιτήσεις, που έχουν από το επάγγελμά τους.

Σε υπηρεσιακό επίπεδο, η υπηρεσία οφείλει να προετοιμάζει τους επαγγελματίες με ειδικά σεμινάρια και με πρακτική εξάσκηση πριν τοποθετηθούν στα σχολεία. Παράλληλα, πρέπει να καθιερωθεί και η ενδοϋπηρεσιακή επιμόρφωση, ώστε να αυξηθούν οι θεωρητικές και τεχνικές γνώσεις των εκπαιδευτικών. Αυτό μπορεί να γίνει με την μορφή σεμιναρίων, συνεδρίων κλπ. Τα προγράμματα της επιμόρφωσης θα πρέπει να γίνονται τακτικά και να καλύπτουν ανάγκες και ενδιαφέροντα των εκπαιδευτικών, καθώς επίσης να ενθαρρύνεται η επιθυμία για συμμετοχή σε αυτά.

Βιβλιογραφία

- Antoniou, A. S., Polychroni, F., & Vlachakis, A. N. (2006). Gender and age differences in occupational stress and professional burnout between primary and highschool teachers in Greece. *Journal of Managerial Psychology,* 21(7), 682 - 690.
- Boe, E., Bobbit, S. A., & Cook, Lynne H. (2008). Whither didst thou go? Retention, reassignment, migration, and attrition of special and general education teachers from a national perspective. *Journal of Special Education,* 30, 371 – 389.
- Chang, M. L. (2009). An Appraisal Perspective of Teacher Burnout; Examining the Emotional Work of Teachers. *Educational Psychology.* 21, 193 -218.
- Jin, P., Yeung, A.S., Tang, T. & Low R. (2008). Identifying teachers at risk in Hong Kong: Psychosomatic symptoms and sources of stress. *Journal of Psychosomatic Research* 65, 357-362.
- Kyriacou, C. & Sutcliffe, J. (1977). Teacher stress: A review. *Educational Review*, 29, 299-306.
- Kyriacou, C. & Sutcliffe, J. (1978). Teacher stress: Prevalence, sources and symptoms. *British Journal of Educational Psychology*, 48, 159-167.
- Kyriacou, C. & Sutcliffe, J. (1979a). A note on teacher stress and locus of control. *Journal of Occupational Psychology*, 52, 227-228.
- Kyriacou, C. (1987). Teacher stress and burnout: An international review. *Educational Research,* 29, 146-152.
- Kyriacou, C. (2001). Teacher stress: Directions for future research. *Educational Review*, 53(1), 27-35.
- Lemkau J., (1987). Resident physicians in family practice: Who ‘s burned out and who knows? *Fam Med. 1987 May-June*; 19(3):203-208.
- Montgomery, A. J., Panagopolou, E., & Benos, A. (2006). Work-family interference as a mediator between job demands and job burnout among doctors. *Stress and Health,* 22, 203-212.
- Reason J, Parker D, Lawton R. (1998). Organizational controls and safety: the varieties of rule-related behaviour. *Occup Organizational Psychol* 71:289-304.
- Roxas, C.C. (2009). Stress among public elementary school teachers. *University of the Cordilleras,* 1(4), 86-108.
- Travers, C. J.,&. Cooper, C. L (1996). *Teachers Under Pressure: Stress in the Teaching Profession*. London, Routledge.
- Zurlo, M.C., Pes, D. & Cooper, C.L. (2007). Stress in teaching: a study of occupational stress and its determinants among Italian schoolteachers. *Stress and Health.* 23, 231-241.
- Κάντας Α. (2001). Οι παράγοντες άγχους και η επαγγελματική εξουθένωση στους εκπαιδευτικούς. Στο Ε. Βασιλάκη, Σ. Τριλίβα & Η. Μπαζεβέγκη. *Το στρες, το άγχος και αντιμετώπισή του.* Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 217-229.
- Λεονταρή Α., Κυρίδης Α., Γιαλαμάς Β. (2000), Εκπαιδευτικό στρες. *Ψυχολογικά Θέματα*, 7, 139-152.
- Μηλίγκου, Ε. (2013). Συνεργασία Πανεπιστημίου - σχολείου στο πεδίο της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών: θεσμοί, φορείς, μορφές, δυναμική. Στο *Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών, Διδακτική και Διδακτική Άσκηση στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας.* Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μούζουρα Ε. (2005), *Πηγές και αντιμετώπιση επαγγελματικού-συναισθηματικού φόρτου εκπαιδευτικών: Σύνδεση ατομικών και κοινωνικών συνθηκών έντασης.*

Θεσσαλονίκη Διδακτορική διατριβή στο τμήμα Ψυχολογίας. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

- Παππά Β. (2006), Το στρες των εκπαιδευτικών και οι παράγοντες που συμβάλλουν στην επαγγελματική εξουθένωση. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων,* 11, 141-158.
- Παράσχου, Ε, (2012). *Η αντίληψη αυτοαποτελεσματικότητας και ο βαθμός επαγγελματικής εξουθένωσης στους εκπαιδευτικούς των τμημάτων ένταξης σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.* Θεσσαλονίκη. Μεταπτυχιακή εργασία στο τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.